

Què articula la causa artística i el mercat de l'art?

quaderndelesidees.press/que-articula-la-causa-artistica-i-el-mercat-de-lart/

December 29, 2019

La producció de coneixement sostinguda per les tesis del capitalisme financer s'expandeix geomètricament, sent el mercat de l'art i la indústria farmacèutica paradigmes de la rendibilitat dels actius intangibles en aquestes tecnologies del saber. Curiosa coincidència, oportuna aquí, ja que l'experiència que genera les nostres preguntes posa en contacte la mercantilització de la salut i la de les produccions artístiques gestionades en l'àmbit públic.

La farmacologia psiquiàtrica és un model òptim per a pensar la relació entre la competència i el mercat. La seva història recent, vinculada als orígens de la Guerra Freda, ens mostra les causes i el curs de la medicalització del malestar i la consegüent cronificació derivada de l'ús de correctius químics avalats per un diagnòstic, un rumb que assegura l'expansió del mercat obrint el camp de les patologies que resulten dels efectes secundaris del medicament. Sobre el mercat de l'art qualsevol institució museística podria dir el necessari per a establir un paral·lelisme en el qual regeix la creació de mercat. Mercat necessari, d'altra banda. Però el necessari no és suficient si exclou pensar la consistència i la funció de totes dues produccions, les patològiques i les artístiques. Aclarim que ambdues són de naturalesa diferent i entre elles no hi ha cap punt de trobada; en cas d'haver-n'hi algun, respondrà a un supòsit pervers, ja que la causa de la possible trobada no té consistència lògica en termes causals.

Les preguntes

Una successió de preguntes dona pas al relat d'una experiència original constitutiva d'un exercici polític que interroga la consistència de les representacions de l'espai públic en aquest primer quart del segle XX. La pràctica es va donar a Barcelona entre 2002 i 2013 en un museu de titularitat pública, el MACBA. El nostre «interrogatori» embolica la consistència de la institució museística, la seva funció i les seves polítiques, localitzant teòricament l'experiència citada, una pràctica tan reeixida com fallida, valgui la paradoxa. Un exercici complex que interpel·la la formació patrimonial, la seva gestió i les seves re-

Imatge d'Imanol Buissan.

presentacions. Un treball polític sense precedent ni conseqüent institucional que posa en qüestió la consistència de les polítiques culturals i posa de manifest el seu èxit i el seu fracàs.

Què causa el fet artístic? Quina funció social justifica l'exposició pública d'aquests productes? Què justifica que les seves produccions constitueixin un fet patrimonial? De què parlem quan posem en relació les produccions artístiques i les polítiques? Quin abast té aquesta relació, més enllà de la quota de mercat que representa? Pot parlar-se de poder en aquesta relació? Què legitimaria aquest potencial? Si parlem de poder, contemplem la idealitat que cobreix aquesta relació ideal que facilita la identificació dels públics a les investitures que representen l'instituït: ens referim a les instàncies gestores del patrimoni d'un àmbit ciutadà o un altre, de la gestió del bé públic en un espai que ja no està regulat per les dinàmiques disciplinàries sinó pels dispositius de control.

Seguim amb les preguntes. Què garanteix l'ús públic del que prové del bé públic? Com es gestiona el públic en les societats de control? Quina dimensió té el bé públic en les democràcies neoliberals? Què és el privat, avui? Què regula els gaudis quan el rendible és la suposada satisfacció immediata del que manca?

Sobre les respostes: l'ideal museístic i l'experiència clínica al MACBA

Recollirem algunes observacions de Manuel Borja Vilel[1] sobre el model museístic en el qual es van inscriure unes pràctiques clíniques sostingudes en una doble vessant: la psicoanalítica[2], de la qual, a més de la pràctica, vaig ser responsable del disseny i la coordinació tècnica, i l'arterapèutica, responsabilitat d'Eva Marxen, antropòloga i arteràpeuta que es va ocupar d'implementar un dispositiu «psi» treballant amb adolescents en situació de risc social, alumnes de l'INS Miquel Taradell del Raval.

Es tractava de dissenyar un dispositiu per a treballar en els marges de la salut mental adaptable a una circumstància interinstitucional (MACBA i centres de la Xarxa de Salut Mental de Barcelona). Vam posar en marxa l'ús social d'una aplicació analítica que sense comprometre la intimitat de les persones operava amb el més íntim del subjecte en dirigir l'acció cap a una possible modificació de la construcció subjectiva que donés lloc a la construcció d'un vincle en el qual se sostingués la sociabilitat amb independència de l'assistència en els àmbits de la salut mental.

Imatge d'Imanol Buissan.

El treball es desenvolupava en grups d'extensió variable, entre 5 i 27 persones, sent el més adequat un grup entorn de 12 persones. Les sessions, dues setmanals, tenien una durada de dues hores i es desenvolupaven a les aules i a les sales del museu. En aquell moment, uns anys abans del que es va convenir a anomenar «la crisi», el MACBA va preveure l'ampliació del dispositiu a altres institucions culturals de Barcelona i a altres col·lectius significats socialment a causa de la seva particularitat subjectiva associada a la psicopatologia o a altres designacions estigmatitzants.

En el si de les ambiciosos formulacions de la gestió cultural des de principi de segle, què circula pels rumbos del que es va dient «crítica institucional», «procomú» o «nova institucionalitat»? Què podem dir de l'èxit o del fracàs d'aquestes «novetats»? Els gestors de la institució que va generar i va sostenir les pràctiques referides van definir el que s'ha anomenat «model MACBA» com un projecte dirigit a «reinventar el camp artístic en la cruïlla del saber social i l'acció en l'esfera pública a partir de projectes específics i construint la legitimitat en el propi procés (...) El museu és avui un lloc que genera noves maneres de sociabilitat. Si no volem que sigui un lloc de control i exclusió (...) La concepció excloent del museu d'art modern ha estat substituïda en els últims anys per una altra aparentment inclusiva, però en la qual una interpel·lació real amb l'altre continua absent. El subjecte universal reapareix, no rebutjant la diferència, sinó anul·lant-la (...) El perill al qual ens enfrontem prové d'un ordre que tendeix a esquematitzar la singularitat, privant els individus de la seva especificitat psíquica»[3].

En aquest context teòric es produeix la pràctica a la qual ens referim. El 2002, a instàncies de Jorge Ribalta, comencem a pensar com posar en marxa un treball clínic dirigit a saber dels processos de creació del llenguatge treballant amb persones diagnosticades de trastorns mentals greus (psicosis extraordinàries de llarg recorregut). Tractàvem de respondre a una demanda institucional promoguda per alguns centres de la Xarxa de Salut Mental de la província de Barcelona que sol·licitaven del MACBA una intervenció terapèutica per als seus pacients i vam respondre amb una proposta l'objecte de la qual no era terapèutic, encara que es considerés la possibilitat dels seus efectes, sinó saber dels processos de creació del llenguatge, de la mecànica de la construcció de la funció bàsica del llenguatge, que no és una altra que la de construir recursos per a sostenir el cos, els tipus de cos i les seves polítiques.

En paral·lel al treball clínic es plantejava també pensar la consistència del fet artístic, la seva causa i la de la suposada articulació d'art i efecte terapèutic. La funció d'aquesta anàlisi va ser conceptuar les preguntes derivades de l'acarament de lectures, les clíniques i les estètiques. Aquesta comparació permetia determinar el camp de les preguntes i interrogar teòricament els aspectes comuns que es poguessin donar entre produccions de llenguatge de causa dispar: els fets de llenguatge que provenen d'un treball analític i els que estan vinculats als usos que del llenguatge fan els artistes.

Semblava complicat treballar amb aquest triple vessant (consistència del fet artístic, la seva causa i la de la suposada articulació d'art i efecte terapèutic) i ho va ser, però el realment complex ha estat donar compte dels resultats davant la institució que va promoure i va sostenir el projecte.

En el que afecta pensar l'ús públic dels resultats és curiós el desinterès dels gestors pel que constitueix una formació patrimonial generada en un espai públic, més encara quan la definició de la institució se sosté en la importància de tractar de pensar les possibles formalitzacions de la dimensió oral en la creació i els obstacles a l'accés al saber. Citem de nou Borja Vilell: «Com crear una memòria des de l'oralitat? (...) Com és possible que es parli contínuament de crisi de la cultura quan mai en la nostra història recent havia estat la cultura tan multitudinària? (...) La majoria de programes pedagògics continuen dificultant un autèntic accés al saber.»

Què dificulta la transmissió d'aquesta experiència política i clínica? Què impedeix la seva continuïtat? La por a les suposades patologies mentals? Si al principi la transmissió del que prové d'aquesta pràctica estava sotmesa a adequar la seva visibilitat, i això formava part de la lògica del projecte, una vegada determinada la seva conveniència, què en dificultava l'exploració? Aquesta resistència significa l'espai d'excepció, signe de les maneres contemporànies de l'aïllament de l'objecte humanitat representat per subjectes inclosos en la seva pròpia exclusió i a la vista de qualsevol. Aquesta evidència és el que garanteix l'efectivitat policial en el maneig del clandestí. És curiós, perquè aquesta pràctica és un recurs institucional que participa del que comporta el terme «reinventar», tan present en la discursivitat contemporània com buit de sentit.

Hem dit que no hi ha antecedents institucionals d'aquesta clínica analítica anomenada sinthomàtica o de nusos. El treball clínic i polític de Francesc Tosquelles, tan mal tractat a Catalunya com en la resta de l'estat espanyol, el de Jean Oury i el de Franco Basaglia són el seu referent més pròxim encara que les seves aplicacions es van reduir a les institucions de la salut mental fundades *ex profeso*. La novetat d'aquesta proposta va ser l'abast social, la seva operativitat i la seva economia, més enllà de l'àmbit de la salut mental en un moment en què la noció de servei públic caduca perquè el privat va ocupant la porositat que dona consistència a l'espai públic.

[1]Borja Vilell, M., et al., *Objectes relacionals*, Col·lecció MACBA 2002-2007, Edicions de L'Eixample, Barcelona, 2010.

[2]Rodríguez Garzo, M., *Esquizofrenias y otros hechos de lenguaje: de la clínica analítica del Macba (2002-2013)*, Brumaria, Madrid, 2015.

[3]Borja Vilell, M., et al., *Objectes relacionals*, Col·lecció MACBA 2002-2007, Edicions de L'Eixample, Barcelona 2010, p. 26.

Montserrat Rodríguez Garzo

Montserrat Rodríguez Garzo

Psicoanalista. Membre d'Apertura (societat per a l'estudi, la investigació i la transmissió de la psicoanàlisi, Barcelona). És també llicenciada en Geografia i Història (UB) i té un màster d'Arxius i Documentació (BNM). Exerceix la tasca clínica i docent a Barcelona. Investigació Des de 1998 estudia les aplicacions de la psicoanàlisi [...]

[Llegir més](#)

